

Dr Ljubinko Mitrović, redovni profesor
Ombudsmen za ljudska prava Bosne i Hercegovine
Tijana Arambašić-Živanović, diplomirani pravnik
Gender centar Vlade Republike Srpske

RODNO ZASNOVANO NASILJE

- POJAM I PRAVNI OKVIR -

Sažetak: Nasilje u porodici, odnosno porodičnoj zajednici, i posebno nasilje nad ženama predstavlja univerzalnu, globalnu sociopatološku pojavu i kriminološki fenomen koji prožima sve kulture, sva društva i sve regione svijeta. Na našim prostorima, često puta je tolerisano i opraštano, a u najmanju ruku minimizirano. U svakom slučaju, nasilje u porodici predstavlja nedopušteno ponašanje pojedinca prema ostalim članovima svoje porodice koje posljednjih decenija prelazi iz privatne sfere funkcionisanja porodice kao najvažnije ćelije društva, u fazu potpune otvorenosti, odnosno ono prelazi u žižu interesovanja ne samo pravničke već i sveukupne društvene javnosti.

Bosna i Hercegovina je u novembru 2013. godine ratifikovala Konvenciju o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, tzv. Istanbulsku konvenciju čime se obavezala na preduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi obezbjeđenja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama uključujući nasilje u porodici, zaštitu žrtava nasilja u porodici, te kažnjavanje učinilaca nasilja u porodici. Ove obaveze svakako podrazumijevaju i usaglašavanje zakona i drugih akata sa odredbama navedene Konvencije, te unapređivanje primjene vlastitih pravnih propisa u praksi.

Upravo o rodno zasnovanom nasilju, njegovom definisanju i posebno domaćem i međunarodnom pravnom okviru biće riječi u ovom referatu.

Ključne riječi: nasilje, rodno zasnovano nasilje, međunarodni standardi, Bosna i Hercegovina.

1. Uvodna razmatranja

Rodno zasnovano nasilje uopšte, a posebno nasilje nad ženama, kao njegov najprisutniji oblik¹, oduvijek je prisutan fenomen u ljudskom društvu². Javlja se i postoji u svim državama svijeta nezavisno od stepena njihovog društvenog ili ekonomskog napretka. Međutim, tek osamdesetih godina 20. vijeka počeo se mijenjati društveni stav prema ovoj pojavi ponajviše zahvaljujući aktivističkim pokretima za poboljšanje položaja žena u društvu, a u okviru takozvanog drugog talasa feminizma. Ovi početni koraci su za rezultat imali usvajanje Konvencije Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 1979. godine, a trebalo je da prođe još nešto više od trideset godina da na području Evrope dobijemo prvi pravno obavezujući dokument koji reguliše oblast nasilja nad ženama - Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: Konvencija)³. Naime, Konvencija je usvojena 11. maja 2011. godine, a Bosna i Hercegovina je 7. novembra 2013. godine postala šesta članica Savjeta Evrope koja je ratifikovala ovu Konvenciju, te

1 Prema statističkim pokazateljima, svaka treća žena u Njemačkoj i Sjedinjenim Američkim Državama bar jednom u životu je zlostavljana od muških članova svoje porodice, odnosno od strane supruga ili partnera; u Rusiji se 80% svih zločina dešava kod kuće; u Egiptu jedna od tri žene je najmanje jednom u životu pretučena od strane svog supruga; u Kuvajtu je oko 15% žena izloženo nasilju u kući; u Pakistanu je 80% žena izloženo nasilju u kući...dakle, porodično nasilje je fenomen koji se javlja i postoji u svim državama svijeta, ali i fenomen kojem se u mnogim državama, pa i kod nas u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini ne poklanja dovoljna pažnja (više u: Mitrović, Lj., (2011), *Nasilje u porodici kao prekršaj*, Zbornik na Pravniot fakultet Justinijan Prvi, vo Skopje, vo čest na Nikola Matovski, ISBN 978-608-4655-07-7; UDC 343 (497.7) (082); COBISS.MK-ID 89965578; str. 173-184). Prema podacima OEBS-a oko 70% žena starijih od 15 godina iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Srbije, Moldavije i Ukrajine iskusilo je neki od oblika seksualnog uznemiravanja, uhođenja, intimnog nasilja počinjenog od strane njihovih partnera ili nepoznatih muškaraca, uključujući i psihološko, fizičko ili seksualno nasilje. Od ovog broja, 45% (oko 10.2 miliona) žena je iskusilo seksualno uznemiravanje, uključujući i uznemiravanje putem Interneta, 23% (oko 4.9 miliona) žena je iskusilo intimno partnersko nasilje koje uključuje fizičke i seksualne napade, dok je 18% (oko 4.4 miliona) žena iskusilo fizičko ili seksualno nasilje počinjeno od strane nepoznatih muškaraca. Statistike ukazuju da je oko 47,5% žena u svim dijelovima BiH doživjelo neku vrstu nasilja nakon navršene 15 godine života. Mlade žene (od 18 do 24 godina) su značajno više izložene nasilju nego žene starije životne dobi (iznad 65 godina).

2 Nasilje koje počiva na rodnim normama i nejednakim odnosima moći može se manifestovati u različitim oblicima ili kao kombinacija više njih: fizičko, emocionalno, ekonomsko, psihološko ili seksualno nasilje. U nekim zemljama se javlja otvoreno i direktno, preuzimajući oblik najbrutalnijih zločina, kao što su čedomorstvo ženske djece, štetne tradicionalne prakse, rani i prisilni brakovi, ubijanje iz časti, obrezivanje žena, seksualno zlostavljanje i ropstvo, dok se u drugim zemljama javlja perfidno, skriveno, uzimajući skoro pa nevidljiv oblik, koji dozvoljava kontinuiranu i nesmetanu eksploataciju, nasilje u porodici, institucionalnu diskriminaciju i oduzimanje ljudskih i građanskih prava (više u: Mandić-Đokić, T., Žarković, T., Stojković, O., Bošković, V., (2019), *Analiza stanja rodno zasnovanog nasilja prema osobama sa invaliditetom u BiH*, Banja Luka, Koalicija "Neformalna grupa organizacija osoba sa invaliditetom" regije Doboj za projekat "Rodno zasnovano nasilje prema osobama sa invaliditetom u BiH", str. 13).

3 Konvencija se često naziva Istanbulskom zato što je usvojena na sjednici Savjeta Evrope održanoj u Istanbulu. Konvencija je objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine, broj 15/2013.

se tako obavezala na preduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi obezbjeđenja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama. Ove obaveze podrazumijevaju i usaglašavanje zakona i drugih akata sa odredbama Konvencije (što znači i njihovu dosljednu primjenu), te unapređenje primjene svih drugih međunarodnih standarda u praksi.

Republika Srpska je aktivnosti na sprovođenju Konvencije započela neposredno po njenom usvajanju, prije svega usaglašavanjem Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske od 2012. godine sa standardima iz Konvencije, a potom i donošenjem Krivičnog zakonika Republike Srpske u 2017. godini⁴. S druge strane, Vlada Republike Srpske je 2016. godine, u skladu sa obavezama iz Konvencije, imenovala Gender centar Republike Srpske kao Koordinaciono tijelo zaduženo za primjenu i praćenje primjene Konvencije⁵. Takođe, treba svakako istaći da je Republika Srpska usvojila i sprovodi Strategiju za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske za period 2014-2019. godine. Strategijom su propisane mjere i aktivnosti za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, s tim da ovim aktom nisu obuhvaćeni svi oblici nasilja prema ženama⁶, utvrđeni Konvencijom.

2. Pojam rodno zasnovanog nasilja

Pojmovi “rodno zasnovano nasilje” i “nasilje nad ženama” često se koriste naizmjenično, jer je najveći broj slučajeva nasilja nad ženama rodno zasnovan.

Mnogobrojna istraživanja i statistički podaci o rasprostranjenosti rodno zasnovanog nasilja pokazuju da ono predominantno pogađa žene, djecu i posebno djevojčice, iako je prisutno i nasilje nad muškarcima. Dakle, žene i djevojke su najviše izložene riziku, zato se pojmovi “nasilje nad ženama” i “rodno zasnovano nasilje” često koriste kao sinonimi. Međutim, to je pogrešno jer su i dječaci i muškarci takođe žrtve rodno zasnovanog nasilja, kao i seksualne i rodne manjine,

4 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017 i 104/2018 – odluka US.

5 Mitrović, Lj., N. Grbić-Pavlović, N., (2020), Nasilje u porodici – novine u pravnoj regulativi Republike Srpske, Zbornik radova sa Jedanaeste međunarodne naučno-stručne konferencije pod nazivom: KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO I PREVENCIJA KRIMINALITETA (NORMA I PRAKSA), ISBN 978-99976-36-62-1; COBISS.RS-ID 8827928; UDC 343,2(082) 343.85(082); str. 83-97; Trebinje.

6 Prema podacima iz Informacije o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, u 2018. godini je evidentirano 1.012 slučajeva nasilja u porodici, i to 389 krivičnih djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici iz člana 190. KZ RS, te 623 prekršaja iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici koje je počinilo 1.051 lice, nad 1.257 žrtava. Prema učiniocima nasilja u porodici podneseno je 375 izvještaja nadležnim tužilaštvima, 449 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka i izdato je 36 prekršajnih naloga. Takođe, izrečene su 34 hitne mjere zaštite i 58 zaštitnih mjera. Prema polu, učinioci nasilja su u 90,5% slučajeva bili muškog pola. Prema starosti, najbrojniji učinioci su lica starosti od 31 do 40 godina (279). Evidentirano je i 19 maloljetnika koji su izvršili nasilje unutar porodice. Kao žrtve nasilja u porodici evidentirana su i djeca do 7 godina (38), djeca od 8 do 14 godina (57) i maloljetnici od 15 do 18 godina (40).

kao što su npr. muškarci koji imaju seksualne odnose s muškarcima i transrodnim osobama.

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, nasilje⁷ se definiše kao “namjerna primjena fizičke sile ili moći s ciljem zastrašivanja ili stvarna, nad samim sobom, drugim licem, grupom ili zajednicom, a koja rezultira ili je velika vjerovatnoća da će rezultirati povređivanjem, smrću, osjećanjem uskraćenosti, psihičkim poremećajima ili smetnjama u razvoju.” Porodično nasilje predstavlja univerzalnu, globalnu sociopatološku pojavu i kriminološki fenomen koji prožima sve kulture, sva društva i sve regione svijeta⁸.

Prema Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici “nasilje nad ženama” označava kršenje ljudskih prava i oblik je diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode, odnosno mogu da dovedu do fizičke, seksualne, psihičke, odnosno ekonomske povrede, odnosno patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu, odnosno arbitrarno lišavanje slobode, u javnosti ili u privatnom životu⁹.

Kada je bosanskohercegovačka stvarnost u pitanju, definicije ili, preciznije rečeno, deskripcije radnji nasilja u porodici date su prije svega u entitetskim *lex specialis* zakonima o zaštiti od nasilja u porodici (Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine), zatim porodičnim zakonima¹⁰ i/ili krivičnim zakonima (oba entiteta Bosne i Hercegovine i Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine).¹¹

7 Šta je, zapravo, nasilje? Ako bismo krenuli od onog najprostijeg definisanja nasilja (eng. violence), onda bi pod nasiljem mogli smatrati sve ono što narušava prirodni tok stvari. Pored ovog, u literaturi srećemo i niz drugih objašnjenja nasilja ili definicija nasilja, poput: nasilje je korišćenje sile i moći prema drugom; nasilje je grubo postupanje koje povređuje i ponižava; nasilje je nepravedno korišćenje moći u smislu uskraćivanja prava. Nasilje je svaki čin protiv volje pojedinca koji ugrožava njegov lični integritet, bilo da se radi o psihičkom, fizičkom, seksualnom ili ekonomskom vidu nasilja (više u: Mitrović, Lj. (2007), Nasilje nad djecom i prekršaji iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici - Violence against children and breaches of the law on protection from domestic violence, Časopis Nauka-Bezbednost-Policija, Beograd, broj 1/2007; ISSN 0354-8872; UDK: 343.54:179.2 (497.6) 347.61/64(497.6); str. 163-175).

8 Konstatinović-Vilić, S. – Petrušić, N. (2007), Krivično delo nasilja u porodici – aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu, Autonomni ženski centar, Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici Beograd, str. 7-8.

9 Ombudsmeni Bosne i Hercegovine ističu da nasilje prema ženama i nasilje u porodici teško krši uživanje ljudskih prava oštećenih lica, posebno njihovih osnovnih prava na život, bezbjednost, slobodu, dostojanstvo, te tjelesni i emocionalni integritet i isto ne predstavlja privatni, već društveni problem. Neophodno je da svi nosioci javnih funkcija preduzmu dodatne napore s ciljem razvijanja društvene svijesti bosanskohercegovačkog društva o pomenutom problemu, a javne vlasti moraju preduzeti adekvatne mjere kako bi pomenute izmjene zakonodavstva imale uticaj na svakodnevni život lica pogođenih nasiljem (više u: Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu).

10 Porodični zakon Republike Srpske propisuje krug lica koja se smatraju članovima porodice i kojima će zaštita biti pružena po ovom zakonu, te postupke radi donošenja mjera zaštite od nasilja u porodici.

11 Krivično djelo pod nazivom nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici iz krivičnih zakona/ika u Bosni i Hercegovini uključuje akte nasilja, drskog i bezobzirnog ponašanja i zlostavljanja

Najdirektnija definicija nasilja u porodici predviđena je u odredbi člana 7 stav 1 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine¹², na sljedeći način: smatraće se da postoji nasilje u porodici ukoliko postoje osnove sumnje da su učinjene radnje kojim član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice. Nasilje u porodici, a u skladu sa odredbom člana 6 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske¹³, postoji ukoliko postoji osnov sumnje da je član porodice ili porodične zajednice izvršio radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog i/ili ekonomskog nasilja, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičke, seksualne, psihičke i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice ili porodične zajednice. Ovo su dvije jedine, potpuno nedvosmislene definicije nasilja u porodici predviđene u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu, a kojima se propisuje da nasilje u porodici ugrožava uživanje ljudskih prava i sloboda, s tim da se u njima posebno ističe princip jednakosti¹⁴. U svakom slučaju, obje definicije integrišu sve tri preovlađujuće vrste nasilja (fizičko, psihičko i seksualno) dodajući i ekonomsku štetu, odnosno ugroženi ekonomski integritet drugog člana porodice ili porodične zajednice, ali ne određujući i ovaj pojam¹⁵.

Nasilje u porodici uključuje uglavnom dvije vrste nasilja: nasilje intimnih partnera između sadašnjih ili bivših bračnih ili vanbračnih partnera, te međugeneracijsko nasilje, koje se obično pojavljuje između roditelja i djece¹⁶.

“Rod” označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce, a “rodno zasnovano nasilje nad ženama” označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene. Iz navedenog proizilazi da rodno zasnovano nasilje, osim porodičnog nasilja, obuhvata i sve druge oblike i forme nasilja koji ne moraju nužno biti počinjeni u porodici. Kriterijum za

kojima se ugrožava fizički (tjelesni) integritet, spokojstvo ili psihičko (duševno) zdravlje članova porodice (član 222 Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, član 190 Krivičnog zakonika Republike Srpske i član 218 Krivičnog zakona Brčko distrikta Bosne i Hercegovine).

12 Službene novine Federacije BiH, broj 20/2013.

13 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019.

14 Krivični zakonik Republike Srpske, u odredbi stava 1 člana 190 nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici tretira kao krivično djelo koje se procesuiru po službenoj dužnosti, a definiše ga na sljedeći način: (1) Ko primjenom nasilja, prijetnjom da će napasti na život ili tijelo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana svoje porodice ili porodične zajednice i time dovede do povrede njegovog fizičkog ili psihičkog integriteta, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

15 Mitrović, Lj. (2013), Nasilje u porodici prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske iz 2012. godine, XXV Naučni skup pod nazivom: Kriminal, državna reakcija i harmonizacija sa evropskim standardima, ISBN 978-86-83287-67-3; UDK 343.85 (082); COBISS.SR-ID 198666508; str. 231-248; Palić, 12-13. juni 2013. godine.

16 Ignjatović, T., Josimović, S., Radin, I., Grbo, S., (2016), Korak ka boljoj zaštiti – Priručnik za unapređenje koordinisanog odgovora nadležnih službi na nasilje prema ženama, Novi Sad: UGG Centar za podršku ženama; str. 3.

razlikovanje od ostalih vidova nasilja jeste rod, te se nasilje posmatra u kontekstu neravnopravnosti žena i muškaraca, postojećih stereotipa, rodni uloga i diskriminacije žena.

Rodno zasnovano nasilje podrazumijeva nasilje koje je usmjereno na pojedinku/ca na osnovu njenog/njegovog biološkog pola i rodnog identiteta, koji je društveno nametnut ili samoizabran, i/ili seksualne orijentacije. Pojam rodno zasnovano nasilje, u ovom kontekstu, znači da je u pitanju nasilje koje je izvršeno prema određenoj osobi zato što je ona pripadnica određenog roda i/ili zbog toga što ne ispunjava očekivanja proistekla iz društveno nametnutih rodni uloga, a podrazumijeva sve oblike kršenja ljudskih prava, diskriminaciju, oduzimanje slobode u javnom ili privatnom životu, kao i svaki čin nasilja. Rodno zasnovano nasilje poprima razne oblike i intenzitet, a može se pojaviti tokom svih faza životnog ciklusa, od prenatalne faze kroz djetinjstvo i mladost, tokom reproduktivnih godina, i starosti¹⁷.

Istraživanja pokazuju da je najučestaliji oblik nasilja psihološko nasilje, a zatim fizičko, te seksualno, a vrlo malo žena navodi ekonomsko nasilje kao problem, nesvjesne da su i lišavanje materijalnih sredstava i prava na imovinu, te ucjene kažnjivi oblici ponašanja. U ekonomsko nasilje spada: ograničavanje pristupa novcu u domaćinstvu, ostavljanje bez materijalnih sredstava (ukoliko žrtva nije u radnom odnosu, odnosno nema ličnih prihoda, ne zarađuje novac); uskraćivanje novca za lične potrebe, zabrana zapošljavanja; oduzimanje ličnog novca¹⁸.

Istanbulska konvencija prepoznaje da je nasilje nad ženama manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca. Prema Konvenciji, rodno zasnovano nasilje se manifestuje kroz različite forme psihološkog, fizičkog, seksualnog i ekonomskog nasilja u privatnoj ili javnoj sferi, u ratu ili u miru, te takođe može biti počinjeno ne samo od strane pojedinaca, tj. fizičkih lica, nego i od strane institucija i organa vlasti. Važno je imati u vidu da, iako je rodno zasnovano nasilje univerzalan problem, njegovi oblici i manifestacije u velikoj mjeri zavise od specifičnog društvenog, ekonomskog i političkog konteksta svake pojedinačne društvene zajednice.

3. Pravni okvir rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj

Ustavom Republike Srpske, kao najvišim pravnim aktom, ljudska prava i slobode su određena kao najviše vrijednosti i temelj ustavnog uređenja Republike,

17 Mandić-Đokić, T., Žarković, T., Stojković, O., Bošković, V., (2019), Analiza stanja rodno zasnovanog nasilja prema osobama sa invaliditetom u BiH, Banja Luka, Koalicija *“Neformalna grupa organizacija osoba sa invaliditetom”* regije Doboja za projekat *“Rodno zasnovano nasilje prema osobama sa invaliditetom u BiH”*, str. 14.

18 Ibidem.

čime je stvoren osnov za zakonsko regulisanje pojedinačnih prava i sloboda, među kojima je i pravo na život bez nasilja.

Ustav Republike Srpske, u odredbi člana 10 utvrđuje da su građani Republike ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, te da su jednaki pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo. Nadalje, Ustavom Republike Srpske je utvrđeno da niko ne smije biti podvrgnut mučenju, svirepom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju (član 14 stav 1). Pored toga, odredbom člana 36 utvrđeno je da porodica, majka i dijete imaju posebnu zaštitu.

Zaštita od rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj ostvaruje se primjenom brojnih zakonskih i podzakonskih akata, među kojima su najznačajniji Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Krivični zakonik Republike Srpske¹⁹, ali i drugi zakoni kao što su Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske²⁰, Zakon o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske²¹, Zakon o prekršajima Republike Srpske²², Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku²³, Porodični zakon Republike Srpske²⁴, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku²⁵.

Uz njih, svakako su veoma važni i određeni podzakonski akti, i to: Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitne mjere - obavezno liječenje od zavisnosti²⁶, Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitne mjere – obavezan psihosocijalni tretman²⁷, Pravilnik o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici²⁸ i Pravilnik o sprovođenju hitnih i zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske²⁹, te brojni drugi podzakonski akti. Pored navedenih zakona i podzakonskih akata, važno je naglasiti da je rad nadležnih postupajućih službi u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici primarno definisan zakonima koji propisuju njihov djelokrug rada, pa je tako neizostavno spomenuti i Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima³⁰, Zakon o socijalnoj zaštiti³¹, Zakon o zdravstvenoj

19 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017 i 104/2018 – odluka US.

20 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 53/2012, 91/2017 i 66/2018.

21 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 63/2018.

22 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 63/2014, 36/2015 – odluka US, 110/2016 i 100/2017.

23 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 48/2003.

24 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 54/2002, 41/2008, 63/2014 i 56/2019 – odluka US.

25 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/2010, 61/2013 i 68/2020.

26 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 5/2015.

27 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 11/2014.

28 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 71/2013.

29 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 73/2014.

30 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 57/2016, 110/2016, 58/2019 i 82/2019.

31 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 37/2012, 90/2016, 94/2019 i 42/2020 – dr. uredba.

zaštiti³², Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju³³, Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju³⁴ i Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju³⁵.

Pored pobrojanih zakonskih i podzakonskih akata, važno je takođe spomenuti i Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj (od 25. novembra 2013. godine)³⁶, kojim se definišu koraci postupanja svih subjekata zaštite i pružanje koordinisane zaštite i aktivnosti na suzbijanju i sprečavanju ponavljanja nasilja. Cilj Opšteg protokola jeste koordinisan i efikasan rad usmjeren na pružanje trenutne pomoći, podrške i zaštite žrtava nasilja u porodici, odnosno suzbijanje i sprečavanje ponavljanja nasilja u porodici. Pored Opšteg protokola o postupanju u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koji je potpisan od strane nekoliko nadležnih ministarstva na republičkom nivou, posljednjih godina kontinuirano se vodi i proces izrade i potpisivanja lokalnih protokola o saradnji subjekata zaštite na lokalnom nivou, koji spuštaju opšte odredbe na lokalni nivo, a u skladu sa postojećim kapacitetima i resursima.

Na kraju, može se konstatovati da su postupanja subjekata zaštite na sprečavanju i suzbijanju svih oblika nasilja, pa i rodno zasnovanog nasilja definisana nizom domaćih pravnih propisa različite pravne snage. Njihovim usklađivanjem sa međunarodnim standardima za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici i nasilja nad ženama, kao i unapređenjem i poboljšanjem normativno-pravnog okvira koji reguliše oblast rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj, stvoreni su preduslovi za ostvarivanje efikasnije zaštite žrtava ovog oblika nasilja.

Pored zakona Republike Srpske, regulativa u ovoj oblasti postoji i na nivou Bosne i Hercegovine. Tako je 2003. godine donesen Zakon o ravnopravnosti polova u BiH³⁷, kao *lex specialis* kojim se nasilje u porodici tretira kao krivično djelo i propisuje kazna za njegovo vršenje, odnosno Zakon o zabrani diskriminacije³⁸ od 2009. godine.

4. Međunarodni pravni okvir rodno zasnovanog nasilja

Pregled međunarodnog pravnog okvira u oblasti rodno zasnovanog nasilja, odnosno najznačajnijih međunarodnih dokumenata kako onih pravno obavezujućih, tako i onih koji to nisu sačinjen je kroz dva nivoa, i to najprije nivo Ujedinjenih nacija, a zatim nivo Evropske unije i Savjeta Evrope.

32 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 106/2009 i 44/2015.

33 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 79/2015 i 63/2020.

34 Službeni glasnik Republike Srpske, br. 44/2017, 31/2018, 84/2019 i 35/2020.

35 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 41/2018.

36 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 104/2013.

37 Službeni glasnik BiH, broj 32/2010.

38 Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 59/2009 i 66/2016.

4.1. Nivo Ujedinjenih nacija

Dokumenti Ujedinjenih nacija pozivaju države članice na odgovornost i preporučuju im da u svojim nacionalnim zakonodavnim i strateškim dokumentima definišu i uvrste prevenciju ovog oblika nasilja i zaštite žrtve.

4.1.1. Deklaracija Ujedinjenih nacija o eliminisanju diskriminacije nad ženama od 7. novembra 1967. godine

Prekretnicu u razvoju prava žena označava donošenje Deklaracije o eliminisanju diskriminacije nad ženama koja je usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 7. novembra 1967. godine.

Rad na tekstu Deklaracije započeo je 1965. godine. Na njoj je radila radna grupa koja je izabrana unutar Komisije za status žena. Ova Deklaracija je predstavljala samo izjavu moralnih i političkih namjera, bez prijetnje sankcijama zbog nepoštovanja iste. Odredbe člana 6 koji se ticao jednakosti u braku i porodici i člana 10 koji se ticao zapošljavanja su bile poprilično kontroverzne i postavljalo se pitanje da li Deklaracija treba pozvati na ukidanje običaja i zakona koji obilježavaju diskriminaciju ili na njihovu izmjenu i promjenu.

Ova Deklaracija ukazuje na opredjeljenost Ujedinjenih nacija ka uspostavljanju jednakopravnosti za muškarce i žene.

Dvadeset godina kasnije, tačnije 1979. godine donesena je Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama koja ima normativnu snagu i međunarodno je obavezujući instrument u zaštiti prava žena. Konvencija je prvi pravno obavezujući sporazum država kojim se obavezuju da u svoje zakonodavstvo uvrste principe nediskriminacije žena. Uz Konvenciju je naknadno usvojen i fakultativni protokol kojim se još više naglašava praćenje provođenja Konvencije u nacionalnim zakonodavstvima.

4.1.2. Konvencija o ukidanju (eliminaciji) svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Konveencija)

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena ili kako se još skraćeno naziva CEDAW Konvencija, se smatra za najznačajniji dokument u oblasti ženskih prava i vrlo često se na nju poziva kao na međunarodnu povelju ženskih ljudskih prava. Konvencija je usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 18. decembra 1979. godine, a stupila je na snagu 3. septembra 1981. godine, kao međunarodni ugovor sa pravnim dejstvom za države potpisnice. Donošenje Konvencije je imalo za cilj priznavanje *de iure* jednakih prava ženama, ali i njihovo *de facto* ostvarivanje što se postiže uklanjanjem svih oblika diskriminacije žena počinjenih od bilo koga³⁹. Iako je od usvajanja Konvencije prošlo više od trideset godina, razlozi njenog donošenja su i danas aktuelni, s obzirom da je i dalje prisutan nesrazmjer između stvarnog položaja žena i onog priznatog ovim značajnim međunarodnim dokumentom.

39 <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>, pristupljeno 17.05.2019.

Jedan od kurioziteta CEDAW konvencije jeste postojanje funkcionalnog sistema praćenja njenog sprovođenja. Države članice su obavezne, u skladu sa odredbom člana 18 da podnose periodične izvještaje o preduzetim mjerama u cilju primjene Konvencije. Navedeni izvještaji se podnose Komitetu za praćenje primjene CEDAW konvencije⁴⁰, koji, nakon što ih razmotri, upućuje preporuke državama kojima se iste pozivaju da isprave manjkavosti u sprovođenju Konvencije, a koje su uočene od strane Komiteta. Ove preporuke su se pokazale kao značajan mehanizam za zagovaranje promjena u oblasti ženskih prava. Iako je CEDAW konvencija pravno obavezujući akt, sve do usvajanja Fakultativnog protokola 1999. godine nije postojala mogućnost podnošenja pritužbi i traženja zaštite Komiteta u slučaju povrede prava garantovanih ovom konvencijom⁴¹.

Važnost CEDAW konvencije u Bosni i Hercegovini sasvim je jasna i ako se uzme u obzir činjenica da je Bosna i Hercegovina ovu Konvenciju uvrstila u svoj Ustav i time joj dala najvišu pravnu snagu, te se na taj način obavezala za njeno provođenje u praksi. Shodno njenoj važnosti treba navesti konkretne mjere iz odredbe člana 2 Konvencije koje je potrebno da države potpisnice sprovedu: da unesu princip ravnopravnosti muškaraca i žena u svoje ustave ili odgovarajuće zakone, kao i da obezbijede, zakonskim ili drugim odgovarajućim mjerama, praktičnu primjenu tog principa, da usvoje odgovarajuće zakonske i druge mjere, uključujući i sankcije kada je potrebno, kojima se zabranjuju svi vidovi diskriminacije žena, da uvedu pravnu zaštitu prava žena na ravnopravnoj osnovi s muškarcima i da, preko nadležnih sudova i drugih javnih institucija, obezbijede efikasnu zaštitu žena od svakog postupka kojim se vrši diskriminacija, uključivši i uvođenje adekvatnih zakonskih sankcija, da se uzdrže od svakog postupka ili prakse diskriminacije žena i da obezbijede da javni organi i institucije, lica, organizacije ili preduzeća postupaju u skladu sa ovom obavezom⁴².

Konvencija se sastoji od 30 članova koje obuhvataju različite oblasti privatnog i javnog života. Ipak, oblast rodno zasnovanog nasilja nije posebno izdvojena, ali je Komitet pokušao da ispravi ovaj propust donoseći dvije opšte

40 Posebnu pažnju nasilju u porodici, odnosno porodičnoj zajednici posvećuje i Komitet Ujedinjenih nacija za eliminaciju diskriminacije prema ženama (CEDAW Komitet). Ovaj Komitet razmotrio je Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o implementaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Konvencija), na 74. zasjedanju održanom 30. oktobra 2019. godine u Ženevi. Delegacija Bosne i Hercegovine sačinjena od predstavnika/ca gender institucionalnih mehanizama u Bosni i Hercegovini prezentovala je Šesti periodični izvještaj CEDAW Bosne i Hercegovine. Na osnovu prezentovanog izvještaja, CEDAW Komitet dao je Zaključne napomene na Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine koje sadrže preporuke za unapređenje položaja i eliminisanje diskriminacije žena po svim članovima CEDAW Konvencije.

41 A/RES/54/4, "Optional Protocol to the Convention on the Elimination All Forms Discrimination against Women." United Nations, General Assembly, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/text.htm>, pristupljeno 13.05.2019.

42 Mandić-Dokić, T., Žarković, T., Stojković, O., Bošković, V., (2019), Analiza stanja rodno zasnovanog nasilja prema osobama sa invaliditetom u BiH, Banja Luka, Koalicija "Neformalna grupa organizacija osoba sa invaliditetom" regije Doboj za projekat "Rodno zasnovano nasilje prema osobama sa invaliditetom u BiH", str. 18.

preporuke i to Opštu preporuku broj 12 iz 1989. godine i Opštu preporuku broj 19 iz 1992. godine koje su posvećene nasilju nad ženama.

4.1.3. Opšte preporuke broj 12 i 19 CEDAW Komiteta

Opštim preporukama 12 i 19 Komitet je imao za cilj da ispravi nedostatke do kojih je došlo propuštanjem da se u tekstu Konvencije posebnim članom zabrani nasilje nad ženama. Pored tumačenja pojedinih odredbi Konvencije, Opštim preporukama su definisane i određene obaveze za države članice koje se odnose na zakonske i druge mjere neophodne za efikasnu zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja navodeći eksplicitno neke od njegovih oblika poput nasilja u porodici, seksualnog zlostavljanja i seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu. Takođe se predviđaju i mjere prevencije, kao i zaštitne mjere poput skloništa i savjetovališta za žene žrtve.

Preporukom broj 12⁴³ Komitet je jasno izrazio da odredbe čl. 2, 5, 11, 12 i 16 Konvencije zahtijevaju od država članica da preduzmu mjere kojima će zaštititi žene od bilo koje vrste nasilja, tražeći od država članica da u svoje periodične izvještaje prema Komitetu uvrste i informacije koje se odnose na primjenu zakona o zaštiti žena od slučajeva bilo koje vrste nasilja, kao i informacije o drugim preduzetim mjerama od strane države, te statističke podatke o rasprostranjenosti nasilja nad ženama⁴⁴.

Preporuka broj 19⁴⁵ definiše rodno zasnovano nasilje kao oblik diskriminacije, s obzirom na to da se radi o nasilju koje je usmjereno protiv žene zato što je žena ili koje disproportionalno pogađa žene i sputava ih da na jednakoj osnovi sa muškarcima uživaju u pravima i slobodama čime se krše određene odredbe Konvencije bez obzira na to što one eksplicitno ne pominju nasilje.

Za problem nasilja nad ženama posebno su značajne odredbe čl. 8 i 9 Preporuke broj 19. Ovim odredbama predviđa se odgovornost države za radnje preduzete od strane fizičkih lica. Naime, odredba člana 8 predviđa da se Konvencija primjenjuje na nasilje počinjeno od strane službenih lica. S druge strane, odredbom člana 9 ova odgovornost se proširuje i ističe da diskriminacija nije ograničena samo na radnje izvršene od strane ili u ime države, već i od strane privatnih lica, jer je država, prema opštim pravilima međunarodnog prava i konvencijama o ljudskim pravima, odgovorna za radnje pojedinaca ukoliko je propustila da djeluje sa dužnom pažnjom kako bi spriječila kršenje prava ili da istraži i kazni radnje nasilja, te omogućiti nadoknadu štete žrtvi⁴⁶.

Značaj Preporuke broj 19 ogleda se i u tome da je ona bila osnov za donošenje Deklaracije o eliminaciji nasilja nad ženama od 1993. godine.

43 Opšta preporuka broj 12 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, (1989). Nasilje protiv žena. General Recommendation No. 12. Violence Against Women.

44 <https://www.refworld.org/docid/52d927444.html>, pristupljeno 13.05.2019.

45 Opšta preporuka broj 19 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, (1992). Nasilje protiv žena. General Recommendation No. 19. Violence Against Women

46 <https://www.refworld.org/docid/52d920c54.html>, pristupljeno 13.05.2019.

4.1.4. Deklaracija Ujedinjenih nacija o eliminaciji nasilja nad ženama⁴⁷

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 20. decembra 1993. godine usvojila Deklaraciju o eliminaciji nasilja nad ženama. Deklaracija predstavlja prvi međunarodni dokument koji izražava politički konsenzus, političku i moralnu obavezu da se zaustavi rodno zasnovano nasilje. Iako nema obavezuuću pravnu snagu, Deklaracija ima moralnu snagu svjetskog konsenzusa. Njen najveći značaj leži u činjenici da je ovo prvi međunarodni dokument koji se bavi isključivo nasiljem nad ženama.

Ova Deklaracija prepoznaje termin “nasilje prema ženama” kao “svaki akt polno zasnovanog nasilja koji rezultira ili može da ima za rezultat fizičku, seksualnu ili psihičku štetu ili patnje žena, uključujući prijetnje takvim aktima, ograničenje ili proizvoljno lišavanje slobode, bez obzira da li proizlazi iz javnog ili privatnog života”. Takođe, jasno su naglašeni oblici nasilja (fizičko, seksualno i psihološko nasilje, te ono povezano sa svim vidovima eksploatacije, kao i nasilje učinjeno ili oprošteno od same države). Deklaracija sadrži smjernice za države koje uključuju unaprjeđenje krivičnog i građanskog zakonodavstva, razvijanje akcionih planova za unaprjeđenje zaštite i prevencije nasilja prema ženama, razvoj ženskog pokreta i saradnju sa nevladinim sektorom u pružanju zaštite, obezbjeđivanje specijalističke zaštite i njege u situacijama kada je to potrebno što podrazumijeva razvoj zdravstvene i socijalne službe, pogodnosti i programe, kao i adekvatnu edukaciju službenih lica za primjenu prinude i javnih službenika odgovornih za primjenu politike prevencije, istrage i kažnjavanja nasilja prema ženama, vođenje kvalitetnih evidencija o nasilju u privatnoj sferi. Za nas najznačajnija predložena mjera jeste ona koja se odnosi na eliminaciju nasilja prema ženama koje su posebno osjetljive na nasilje⁴⁸.

Nakon njenog usvajanja uslijedilo je imenovanje specijalne izvjestiteljke za nasilje nad ženama, a određen je i Međunarodni dan borbe za eliminaciju nasilja nad ženama⁴⁹.

4.1.5. Pekinška deklaracija sa Platformom (programom) za akciju Ujedinjenih nacija

Pekinška deklaracija sa programom za akciju Ujedinjenih nacija donesena je kao rezultat rada Četvrte svjetske konferencije o ženama u septembru 1995.

47 A/RES/48/104, “Declaration on the Elimination of Violence against Women.” United Nations, General Assembly <https://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>, pristupljeno 13.05.2019.

48 Mandić-Đokić, T., Žarković, T., Stojković, O., Bošković, V., (2019), Analiza stanja rodno zasnovanog nasilja prema osobama sa invaliditetom u BiH, Banja Luka, Koalicija “Neformalna grupa organizacija osoba sa invaliditetom” regije Doboja za projekat “Rodno zasnovano nasilje prema osobama sa invaliditetom u BiH”, str. 19.

49 A/RES/54/134, “International Day for the Elimination of the Violence against Women.” United Nations, General Assembly, <https://undocs.org/A/RES/54/134>, pristupljeno 13.05.2019.

godine⁵⁰. Deklaracija definiše ukupno dvanaest oblasti u kojima se zahtijeva od država potpisnica da intervenišu kako bi unaprijedile položaj žena, odnosno iskorijenile diskriminaciju i nasilje nad ženama⁵¹. Ovaj važan strateški dokument, osim deklarativnog priznavanja prava žena u raznim oblastima, nudi i prijedlog ciljeva i aktivnosti kojima će se ti ciljevi dostići. Određen je i spektar subjekata kojima se daje odgovornost za ispunjenje postavljenih ciljeva, a to su vlade, lokalni organi vlasti, obrazovne institucije, javni i privatni sektor, mediji, nevladine organizacije, generalni sekretar Ujedinjenih nacija, međunarodne organizacije, te brojni drugi. Ovako široka lepeza odgovornih subjekata, sugerije na potrebu multisektorskog pristupa rješavanju problema nasilja nad ženama.

Pekinška deklaracija i program za akciju Ujedinjenih nacija i danas služe kao okvir za izradu nacionalnih planova i drugih javnih politika usmjerenih ka borbi protiv nasilja nad ženama.

4.2. Nivo Evropske unije i Savjeta Evrope

Uporedo sa regulisanjem nasilja nad ženama na nivou Ujedinjenih nacija, razvijao se i evropski sistem zaštite žena od nasilja. Osnovni izvori ljudskih prava za zemlje Evropske unije i zemlje članice Savjeta Evrope jesu brojni međunarodni ugovori⁵² od kojih je najznačajnija Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950). Iako je u oblasti nasilja nad ženama na nivou Evropske unije i Savjeta Evrope donesen veliki broj akata, direktiva, preporuka i rezolucija, posebno treba istaći Preporuku br. R (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja donesenu od strane Komiteta ministara Savjeta Evrope zbog svoje sveobuhvatnosti i multidisciplinarnog pristupa rješavanju problema (kojoj su prethodile Preporuka br. R (85) 4 o nasilju u porodici i Preporuka br. R (2000) 1450 o nasilju nad ženama u Evropi), zatim Rezoluciju Evropskog parlamenta o borbi protiv muškog nasilja nad ženama iz 2006. godine i na kraju, kao jedan od najvažnijih dokumenata, Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici donesenu 2011. godine, kao prvi pravno obavezujući dokument na nivou Savjeta Evrope.

50 Beijing Declaration and Platform for Action, <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>, pristupljeno 13.05.2019.

51 Pekinška deklaracija naglašava da “unapređenje položaja žena i postizanje jednakosti između žena i muškaraca jeste pitanje ljudskih prava i uslov za socijalnu pravdu, i ne treba ga gledati izolovano - kao žensko pitanje”.

52 Najznačajniji međunarodni dokumenti o ljudskim pravima jesu: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima; Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima; Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima; Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena; Konvencija UN o pravima djeteta; Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije; Konvencija UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka; Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja...

4.2.1. Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope br. R (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja

Preporuka br. R (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja usvojena je 3. aprila 2002. godine na sastanku ministarskih izaslanika⁵³. Razlog donošenja ove preporuke bila je potreba za uvođenjem sveobuhvatnog sistema suprotstavljanja različitim oblicima nasilja nad ženama. Preporuka sadrži listu mjera koje državama članicama mogu pomoći u definisanju svojih politika i aktivnosti u borbi protiv nasilja nad ženama. Posebno su značajne one mjere koje se odnose na sve relevantne institucije koje se bave nasiljem nad ženama, poput policije, zdravstvenih i socijalnih institucija, kojima se predlaže donošenje srednjoročnih i dugoročnih planova aktivnosti za prevenciju nasilja i organizovanje edukacija za službena lica koji treba da razviju nultu toleranciju na nasilje.

4.2.2. Rezolucija Evropskog parlamenta o borbi protiv muškog nasilja nad ženama

Rezolucija o borbi protiv muškog nasilja nad ženama usvojena je od strane Evropskog parlamenta 2006. godine⁵⁴. Ovom rezolucijom Evropski parlament usvojio je politiku nulte tolerancije prema svim vidovima nasilja nad ženama ističući da nasilju nema mjesta u civilizovanom društvu. Razlog za njeno donošenje nalazimo u činjenici postojanja različitih zakona, politika i praksi prema nasilju nad ženama u zemljama članicama Evropske unije i svakako nastojanje da se uspostavi zajednička zakonska regulativa i stav prema ovom obliku nasilja na nivou svih zemalja članica.

4.2.3. Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)

Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici (u daljem tekstu: Konvencija), usvojena je u Istanbulu 11. maja 2011. godine, kao prvi evropski sveobuhvatni pravno obavezujući dokument - sporazum koji se odnosi na sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama, odnosno nasilja u porodici na nivou Savjeta Evrope⁵⁵. Radi se o dokumentu koji postavlja jasne i obavezne smjernice državama potpisnicama u ovoj oblasti, te svakako i o dokumentu koji definiše pojmove kao što su: nasilje u porodici, nasilje nad ženama, rod, rodno zasnovano nasilje nad ženama, itd. Ratifikujući Konvenciju 2013. godine, Bosna i Hercegovina se obavezala na preduzimanje zakonodavnih i drugih mjera koje imaju za cilj obezbjeđenje

53 <http://www.womenngo.org.rs/paneuropejska/prevod2002-web.pdf>, pristupljeno 13.05.2019.

54 "European Parliament Resolution on the current situation in combating violence against women and any future action (2004/2220(INI))" European Parliament, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0038+0+DOC+XML+V0//EN>, pristupljeno 13.05.2019.

55 Petrić, N., (2013), Međunarodni pravni standardi u oblasti nasilja u porodici i pravna zaštita žrtava u Bosni i Hercegovini, Naučno-stručni časopis SVAROG, Banja Luka, br. 7., oktobar 2013. godine, str. 89-104.

pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama uključujući nasilje u porodici, zaštitu žrtava nasilja, te kažnjavanje učinilaca nasilja⁵⁶. Ove obaveze podrazumijevaju pravno uređenje zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja i diskriminacije, odnosno usaglašavanje vlastitih zakona i drugih akata sa odredbama Konvencije, unapređivanje primjene domaćih pravnih propisa u praksi, s posebnim naglaskom na zaštitu žrtava od počinjenog i mogućeg ponavljanja nasilja, obezbjeđivanje dovoljnih finansijskih sredstava za sprovođenje propisanih (izrečenih) mjera, međusektorsku saradnju i uspostavljanje koordinacionih tijela za praćenje sprovođenja Konvencije.

Konvencija se odnosi na sve vidove nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, koje žene pogađa nesrazmjerno više u odnosu na muškarce. Preporučeno je da se Konvencija primjenjuje na sve žrtve nasilja u porodici, s posebnom pažnjom prema ženama koje su žrtve rodno zasnovanog nasilja. Prema Konvenciji, pod pojmom žena podrazumijeva se i djevojka mlađa od 18 godina.

Konvencija prepoznaje strukturnu prirodu nasilja nad ženama, kao i da je ono manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca. To implicira da rodno zasnovano nasilje predstavlja svako nasilno ponašanje i djelovanje usmjereno prema ženama i djevojčicama, samo zato što su ženskog pola, bilo da se dešava u privatnoj ili javnoj sferi, u ratu ili u miru, te takođe može biti počinjeno ne samo od strane pojedinaca, tj. fizičkih lica, nego i od strane institucija i organa vlasti. Iz navedenog proizilazi da rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici nisu identični pojmovi i nemaju isto značenje i obuhvat, pa, prema tome, ni obaveze članica i potpisnica Konvencije se ne ispunjavaju u potpunosti ukoliko se usvajaju i primjenjuju zakonodavne i druge mjere usmjerene samo na nasilje u porodici.

Nadalje, Konvencija prepoznaje i u svojim odredbama posebno naglašava da je postizanje *de iure* i *de facto* jednakosti i ravnopravnosti između žena i muškaraca ključni element u prevenciji nasilja nad ženama.

Princip jednakosti i nediskriminacije utvrđen je kao osnovni i vodeći princip Konvencije zbog toga što diskriminacija žena predstavlja plodno tlo za toleranciju nasilja nad ženama. Sve mjere koje se preduzimaju za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama treba da promovišu jednakost između žena i muškaraca kao jedinu suštinsku jednakost, koja može spriječiti nasilje u budućnosti.

Istanbulska konvencija, kao najznačajniji međunarodni dokument u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja, pored već spomenuteg, navodi i sljedeće kategorije rodno zasnovanog nasilja koje, pored fizičkog nasilja, podliježu krivičnoj odgovornosti: psihičko nasilje podrazumijeva prijetnje, prinudu, verbalne uvrede i sl. koje narušavaju psihičko zdravlje žene; proganjanje koje podrazumijeva prijetnje zbog kojih žena strahuje za svoju bezbjednost; seksualno

⁵⁶ Bosna i Hercegovina je Konvenciju potpisala na Međunarodni dan žena, 8. marta 2013. godine. Oba doma Parlamenta Bosne i Hercegovine, Dom naroda na 31. sjednici održanoj 23. jula 2013. godine, a Predstavnički dom na 50. sjednici, održanoj 18. jula 2013. godine, dala su saglasnost, a Predsjedništvo BiH, na 38. redovnoj sjednici održanoj 7. avgusta 2013. godine donijelo je odluku o ratifikaciji Konvencije.

nasilje, uključujući i silovanje, koje podrazumijeva svaku seksualnu radnju na tijelu žene bez njenog pristanka pri čemu se i navođenje nekoga na te radnje takođe smatra seksualnim nasiljem i seksualno uznemiravanje koje se definiše kao “neželjeno ponašanje seksualne prirode (verbalno, neverbalno, fizičko) koje vrijeđa dostojanstvo osobe dovodeći je u ponižavajuću situaciju i stvarajući zastrašujuću atmosferu”⁵⁷.

Istanbulska konvencija uspostavlja i mehanizam za praćenje provođenja odredbi Konvencije koji se sastoji od dva stuba: jedan čini nezavisna grupa eksperata za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO), a drugi je političko tijelo, tj. odbor koji se sastoji od službenih predstavnika država članica. GREVIO priprema upitnike i zahtijeva od država članica informacije, dok nevladine organizacije u oblasti zaštite od nasilja imaju mogućnost da u svakom trenutku GREVIO izvještavaju o njima značajnim informacijama sa lokalnog nivoa⁵⁸.

Konvencija se sastoji od preambule i 12 poglavlja, i to: Ciljevi, definicije, princip jednakosti i nediskriminacije, opšte obaveze; Integrisanje politika i prikupljanje podataka; Prevencija; Zaštita i podrška; Materijalno i krivično pravo; Istraga, sudski postupak, proceduralno pravo i zaštitne mjere; Migracije i azil; Međunarodna saradnja; Mehanizam za praćenje; Odnos prema drugim međunarodnim instrumentima; Izmjene i dopune Konvencije i Završne odredbe.

Zaključak:

Na kraju ovih razmatranja, može se konstatovati da Republika Srpska, odnosno Bosna i Hercegovina posjeduju dosta široko postavljen i čini se adekvatan pravni okvir (zasnovan na najvažnijim međunarodnim dokumentima i standardima) u oblasti nasilja u porodici, odnosno porodičnoj zajednici. No, bez obzira na sveobuhvatnu pravnu regulativu u oblasti nasilja u porodici i vladine politike i strategije djelovanja na svim nivoima vlasti, u Bosni i Hercegovini postoje problemi, posebno kada je u pitanju zaštita žena koje su preživjele nasilje u porodici. Čini su nužnim u nekom budućem vremenu raditi na potpunoj zaštiti žena od svih vidova rodno zasnovanog nasilja, a ne samo partnerskog i porodičnog nasilja; ekonomskom osnaživanju žena i njihovoj zaštiti od ekonomskog nasilja kroz odgovarajuća socijalna davanja, naročito ona koja se odnose na trudnice i porodilje, kao i poboljšanje radnopravnog položaja žena u smislu zakona; prevenciji nasilja kroz adekvatne nastavne jedinice za djecu svih uzrasta u obrazovnim institucijama; poboljšanju položaja žena i djevojčica

57 Mandić-Đokić, T., Žarković, T., Stojković, O., Bošković, V., (2019), Analiza stanja rodno zasnovanog nasilja prema osobama sa invaliditetom u BiH, Banja Luka, Koalicija “Neformalna grupa organizacija osoba sa invaliditetom” regije Doboja za projekat “Rodno zasnovano nasilje prema osobama sa invaliditetom u BiH”, str. 14.

58 Ibidem, str. 23.

sa invaliditetom; poboljšanju procesnopravnog položaja žrtava u krivičnom postupku; efikasnom sprovođenju istraga u razumnom roku kod krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja (nepovjerenje u institucije je jedan od ključnih razloga neprijavljivanja nasilja); pružanju adekvatne pravne i psiho-socijalne podrške žrtvama (od strane institucija sistema, a ne pretežno od nevladinih organizacija što je danas najvećim dijelom slučaj); adekvatnom sankcionisanju svih krivičnih djela rodno zasnovanog i seksualnog nasilja koje bi omogućilo punu zaštitu žrtava kako od eventualne odmazde, tako i sekundarne viktimizacije (značajno pooštrena sudska kaznena politika); adekvatnom obeštećenju žrtava rodno zasnovanog nasilja i diskriminacije, čak i u onim situacijama kada ovu naknadu nije moguće ostvariti neposredno od učinioaca ili je učinilac nepoznat (pa čak i preko posebno ustanovljenih fondova)⁵⁹.

Literatura:

Knjige i članci:

1. Ignjatović, T., Josimović, S., Radin, I., Grbo, S., (2016), *Korak ka boljoj zaštiti – Priručnik za unapređenje koordinisanog odgovora nadležnih službi na nasilje prema ženama*, Novi Sad: UGG Centar za podršku ženama.
2. Konstatinović-Vilić, S., Petrušić, N., (2007), Krivično delo nasilja u porodici – aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu, *Autonomni ženski centar, Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici, Beograd*.
3. Mandić-Đokić, T., Žarković, T., Stojković, O., Bošković, V., (2019), Analiza stanja rodno zasnovanog nasilja prema osobama sa invaliditetom u BiH, Koalicija “*Neformalna grupa organizacija osoba sa invaliditetom*” regije Doboja za projekat “*Rodno zasnovano nasilje prema osobama sa invaliditetom u BiH*”, Banja Luka.
4. Mitrović, Lj. (2007), Nasilje nad djecom i prekršaji iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici - Violence against children and breaches of the law on protection from domestic violence, *Časopis “Nauka-Bezbednost-Policija”*, Beograd, broj 1/2007; ISSN 0354-8872; UDK: 343.54:179.2(497.6) 347.61/64(497.6).
5. Mitrović, Lj. (2013), Nasilje u porodici prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske iz 2012. godine, *XXV Naučni skup pod nazivom: Kriminal, državna reakcija i harmonizacija sa evropskim standardima*, ISBN 978-86-83287-67-3; UDK 343.85 (082); COBISS. SR-ID 198666508; str. 231-248; Palić, 12-13. juni 2013. godine.
6. Mitrović, Lj., Grbić-Pavlović, N., (2016), Hitne mjere zaštite žrtava nasilja u porodici, *Analiza poslovne ekonomije, Časopis za poslovnu*

59 Istanbulska konvencija u Srbiji, praksa i izazovi rodne ravnopravnosti, Komitet pravnika za ljudska prava, Beograd, str. 20-21.

ekonomiju, biznis i menadžment i komunikacije; Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka; ISSN 1840-3298; godina VIII; broj 14.

7. Mitrović, Lj., (2011), Nasilje u porodici kao prekršaj, *Zbornik na Pravniot fakultet Justinijan Prvi*, vo Skopje, vo čest na Nikola Matovski, ISBN 978-608-4655-07-7; UDC 343 (497.7) (082); COBISS.MK-ID 89965578.
8. Mitrović, Lj., N. Grbić-Pavlović, N., (2020), Nasilje u porodici – novine u pravnoj regulativi Republike Srpske, Zbornik radova sa Jedanaeste međunarodne naučno-stručne konferencije pod nazivom: *KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO I PREVENCIJA KRIMINALITETA (NORMA I PRAKSA)*, ISBN 978-99976-36-62-1; COBISS.RS-ID 8827928; UDC 343,2(082) 343.85(082); Trebinje.
9. Petrić, N., (2013), Međunarodni pravni standardi u oblasti nasilja u porodici i pravna zaštita žrtava u Bosni i Hercegovini, *Naučno-stručni časopis SVAROG*, Banja Luka, br. 7., oktobar 2013. godine.

Ustavi, zakoni, podzakonski akti i izvještaji:

1. Ustav Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/2002, 26/2002, 30/2002, 31/2002, 69/2002, 31/2003, 98/2003, 115/2005, 117/2005 i 48/2011.
2. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019.
3. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije BiH, broj 20/2013.
4. Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017 i 104/2018 – odluka US.
5. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 53/2012, 91/2017 i 66/2018.
6. Zakon o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 63/2018.
7. Zakon o prekršajima Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 63/2014, 36/2015 – odluka US, 110/2016 i 100/2017.
8. Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 48/2003.
9. Porodični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 54/2002, 41/2008, 63/2014 i 56/2019 – odluka US.
10. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/2010, 61/2013 i 68/2020.

11. Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima, br. 57/2016, 110/2016, 58/2019 i 82/2019.
12. Zakon o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 37/2012, 90/2016, 94/2019 i 42/2020 – dr. uredba.
13. Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 106/2009 i 44/2015.
14. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 79/2015 i 63/2020.
15. Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 79/2015 i 63/2020.
16. Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 41/2018.
17. Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini - prečišćeni tekst, Službeni glasnik BiH, broj 32/2010.
18. Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 59/2009 i 66/2016.
19. Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitne mjere - obavezno liječenje od zavisnosti, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 5/2015.
20. Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitne mjere – obavezan psihosocijalni tretman, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 11/2014.
21. Pravilnik o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 71/2013.
22. Pravilnik o sprovođenju hitnih i zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 73/2014.
23. Opšti protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj (od 25. novembra 2013. godine), Službeni glasnik Republike Srpske, broj 104/2013.
24. Istanbulska konvencija u Srbiji, praksa i izazovi rodne ravnopravnosti, Komitet pravnika za ljudska prava, Beograd.
25. Informacija o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, u 2018. godini.

Dr Ljubinko Mitrović, Full Teacher

Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina

Tijana Arambašić-Živanović, Law Graduate

Gender Center of the Government of Republika Srpska

GENDER BASED VIOLENCE - NOTION AND LEGAL FRAMEWORK -

Summary: Domestic violence, and especially violence against women, is a universal, global phenomenon in the area of social pathology and criminology intrinsic to all cultures, all societies and all regions of the world. In our region, it is often tolerated and forgiven, and at least minimized. In any case, domestic violence is the illicit behavior of an individual towards other members of his family, which in recent decades has shifted from the private sphere of family functioning as the most important cell of society, to a phase of complete openness, i.e. it becomes the focus of interest not only the legal but also the general social public.

In November 2013, Bosnia and Herzegovina ratified the Convention on the Prevention and Suppression of Violence against Women and Domestic Violence, the so-called Istanbul Convention, which obliges it to take legislative and other measures to provide a legal, institutional and organizational framework for preventing and combating violence against women, including domestic violence, protection of victims of domestic violence, and punishment of perpetrators of domestic violence. These obligations certainly include the harmonization of laws and other acts with the provisions of the said Convention, and the improvement of the application of one's own legal regulations in practice.

Gender based violence, its definition and in particular, domestic and international legal framework are tackled in this paper.

Key words: violence, gender based violence, international standards, Bosnia and Herzegovina.